

כמה נרות מדליק

הרב הגאון יעקב ניסן רוזנטל

נערר על ידי ר' אלי הולנדר
מתור שיעור שניתן לתלמידי הישיבה

"תנו רבנן: מצות חנוכה נר איש וביתו. והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין... בית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך..." (שבת כ"א ע"ב).

אדם שחסר לו נר אחד, לדוגמה יש לו ביום החמישי ארבעה נרות, כמה נרות ידליק? האם עדיף שידליק כמה שיותר נרות, כדי שיהיה כמה שיותר קרוב למספר שאמורים להדליק היום כ"מהדרין מן המהדרין", אף שלא יוכל להגיע למספר הרצוי עצמו, או האם עדיף שידליק נר אחד בלבד, כדי שיקיים את חובת ה"מהדרין" - נר לכל אחד ואחד, מכיון שאת חובת ה"מהדרין מן המהדרין" בכל מקרה לא יקיים, לפחות יקיים את חובת המהדרין?

ה'משנה ברורה' (תרע"א ס"ק ה) פסק שידליק רק נר אחד, על פי דברי היחיי אדם' ויהכתב סופר', וכן פסק בית הלוי.

לעומת זאת, הרב ש"ך ביאבי עזרי' הביא שכן פסק בית הלוי, ותמה עליו, אם לא יוכל להדר לגמרי (את ההידור של המהדרין מן המהדרין) - מדוע שלא יחדר לפחות קצת? (הרב ש"ך לא הזכיר את דברי המשנה ברורה, ואכן תמהו על כך. אך האמת היא שהרב ש"ך הלך לפי סברתו ולא ראה עצמו מחוייב למשנה ברורה, כי בימיו המשנה ברורה לא היה כל כך נפוץ ו"פוסק בלעדיו" כמו היום).

נראה שהמשנה ברורה והרב ש"ך חלוקים בעצם בשני הטעמים שכתובים בהמשך הגמרא שם:

פליגי בה תרי אמוראי במערבא: ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא. חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין. וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורדין.

נראה שהמשנה ברורה וסיעתו נקטו שעיקר הטעם הוא כנגד ימים הנכנסים. לכן אם חסר נר אין טעם להדליק נר אחד פחות כי לא נוכל לפי מספר הנרות לספור את מספר הימים הנכנסים ואת תוספת הימים הנכנסים.

הרב ש"ך נראה שנקט שעיקר הטעם הוא בגלל מעלין בקודש. ולכן אף אם לא נוכל להעלות בקודש למספר הנרות המתאים ליום הנוכחי, בכל זאת טוב שנעלה ונוסיף כמה שיותר נרות, כמה שאפשר, ולא נסתפק רק בנר אחד.

ובכך נראה שחלוקים גם תוספות והרמב"ם: לפי התוספות (על הגמרא שם), לדעת בית הלל, אף אם יש כמה אנשים בבית מדליקים חנוכיה אחת לכולם עם מספר הנרות כנגד מספר הימים. ואילו לפי הרמב"ם (הלכות חנוכה פ"ד), לדעת בית הלל, מדליקים כמה חנוכיות, כמספר בני הבית, ובכל חנוכיה מספר הנרות כנגד מספר הימים. לפי הרמב"ם המהדרין מן המהדרין מקיימים גם את ההידור של המהדרין - נר לכל אחד ואחד, ולפי התוספות למהדרין מן המהדרין יש את ההידור שלהם והם כבר לא נזקקים להידור של המהדרין.

וכאמור, נראה שהם חלוקים בטעם של בית הלל: תוספות אומרים במפורש בדבריהם שהטעם הוא כנגד ימים הנכנסים. ולכן המהדרין מן המהדרין מדליקים רק חנוכיה אחת

עם מספר הנרות כמספר הימים, כדי שיהיה היכר למספר הימים - איזה יום של חנוכה היום. אם ידליקו הרבה חנוכיות, מרוב נרות לא יהיה אפשר להבחין כמה ימים עברו מתחילת החנוכה.

ולפי הרמב"ם נראה שהטעם הוא מעלין בקודש - כל יום מוסיפים עוד נרות משום מעלין בקודש. אין צורך שמספר הנרות בבית יהיה תואם ליום המתאים, אלא העיקר שכל יום יתווספו כמה שיותר נרות. ולכן לפי בית הלל מדליקים מספר חנוכיות כמספר בני הבית ובכל חנוכה מוסיפים בכל יום עוד נר.

הרי"ף (ט' ע"ב מדפי הרי"ף) מביא את הגמרא הנ"ל ומביא גם את המעשה שמופיע אחר כך:

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד עשה כבית הלל. זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו משום מעלין בקודש ולא מורידין.

נשאלת השאלה, הרי הרי"ף מביא תמיד רק את פסקי ההלכה שיוצאים מהגמרא. לשם מה טרח לכתוב לנו את הסיפור על שני הזקנים בצידן?

בבאור הגר"א (תרע"א, ב ד"ה יו"א) מסביר שהרי"ף הביא את הסיפור בשביל ללמדנו שהטעם הוא של מעלין בקודש ולא של ימים הנכנסים, ובכך מלמדנו שיש להדליק מספר חנוכיות כמספר בני הבית, כרמב"ם ולא כתוספות.

המשנה ברורה, לשיטתו, שסובר שהטעם הוא כנגד ימים הנכנסים, אכן מסביר את הרי"ף אחרת (תרע"א, ביאור הלכה ד"ה יוש אומרים דכל אחד מבני הבית). הוא אומר שלכאורה אפשר לומר שהרי"ף הביא את הסיפור על הזקנים בצידן בשביל ללמדנו שבענייני הידור, שאינם ענין הלכתי גמור, לא חייבים ללכת לפי בית הלל, אלא אם נפסק כך במפורש. ולכן כאן זה עשה כבית שמאי וזה עשה כבית הלל. הם לא היו מחוייבים לבית הלל.¹ אך המשנה ברורה מסייג את דבריו ואומר שכיון שלא מצא זאת כתוב, אין להסתמך על כך הלכה למעשה.

ה'כנסת יחזקאל' מקשה על דיוקו של המשנה ברורה. הוא מדייק במילותיו של הרי"ף - "אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל". זה שעשה כבית הלל נהג כשיטת בית הלל. זה שעשה כבית שמאי באותו יום עשה כדבריו, לא בגלל שקיבל אותם וסבר כמותו, אלא פשוט בגלל אילוץ טכני כלשהו, אולי היה חסר לו נרות או כדומה. ואולם בפנינו ברי"ף, כאמור, הגירסה היא הפוכה, לא כדברי ה'כנסת יחזקאל'. הגירסה אצלנו היא "אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד עשה כבית הלל" - בדיוק ההיפך מטענת הכנסת יחזקאל, ולא קשיא על המשנה ברורה.²

ובדקדוקי סופרים יש שתי גירסאות נוספות - יש גירסה "אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כבית הלל", וכן "אחד עשה כדברי בית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל". על פי גירסאות אלו, אין הבדל בין הניסוח ביחס לבית הלל לבין הניסוח ביחס לבית שמאי.

1. רה"י הרב מייטליס הביא חיזוק לכך מכך שהמסופר הוא על "שני זקנים". כלומר, גם זה שנהג כבית שמאי - לא התקיים בו הא דהנוהג כבית שמאי חייב מיתה (ברכות י"א ע"א) אלא הוא האריך ימים, שהרי הם היו זקנים. הרב מייטליס האיר זאת בפני הרב רוזנטל, והרב קיבל את הדברים.
2. אפשר על פי זה לומר, שמאחורי מחלוקת המשנה ברורה עם הרב ש"ך, עומדים חילופי גרסאות. לפי המשנה ברורה הרי"ף בא ללמד את החידוש בענין מחלוקת בהידור כנ"ל. לפי גרסת ה'כנסת יחזקאל' ברי"ף אפשר לפרוך את דינו של המשנה ברורה, וממילא הרי"ף בא ללמד שהטעם הוא מעלין בקודש ואין מורידין, כשיטת הרב ש"ך.